

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Изабрани на седници Наставно-научног већа 1. априла 2021. у комисију за преглед и оцену докторске дисертације „Однос Римљана према Грцима и грчкој култури у Цицероновим делима: контекстуална анализа етнонима *Грк* и пертинентних термина” докторанда Марине Андријашевић подносимо Већу следећи

РЕФЕРАТ

Основни подаци о кандидату и дисертацији

Марина Андријашевић (дев. Милановић) рођена је 9. марта 1990. у Горњем Милановцу, где је похађала основну школу. Филолошку гимназију у Београду (смер класични језици) завршила је 2009. године као носилац Вукове дипломе. Два пута је освајала награде на државном такмичењу у знању класичног грчког језика, била је стипендиста Министарства просвете, науке и технолошког развоја током средњошколског, а потом и факултетског школовања.

Дипломирала је на Филозофском факултету у Београду, на Одељењу за класичне науке 2013. године са просечном оценом 9,12. Мастер студије на истом факултету завршила је 2014. године са просеком 9,64, одбравивши рад на тему „Контраховани облици перфекатске основе у Цицероновим *Веринама* и *Филипикама*“ под менторством проф. др Бориса Пендеља. Докторске студије уписала је 2015. године.

Од октобра 2015. године ангажована је на извођењу наставе предмета Латински језик на Одељењу археологије Филозофског факултета у Београду. Искуство у настави стицала је и на заменама наставника латинског језика у Трећој београдској гимназији, као и у Филолошкој гимназији. Тренутно је запослена на Филозофском факултету у Београду, као истраживач-сарадник. Од 2018. године ангажована је на пројекту *Историја српске филозофије (179064)* Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије под руководством проф. др Ирине Деретић. Превела је спис *Парадокси стоичара* Марка Тулија Цицерона, који

је објављен у часопису *Theoria* Српског филозофског друштва. Објавила је пет научних и стручних радова (три самостално и два у коауторству).

С горенаведеном темом докторске дисертације сагласило се Веће научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на седници 7. фебруара 2017. Научно-наставно веће Филозофског факултета на седници одржаној 23. фебруара 2017. потврдило је одобрење теме. Испунивши претходне обавезе на докторском студијама, кандидаткиња је 16. марта 2021. поднела израђену дисертацију, која у свом коначном виду броји 181 страницу текста (397 204 знакова са размацима), а чине је четири поглавља:

1. Увод; 2. Преглед употребе терминâ; 3. Интерпретација ексцерпираниог материјала; 4. Закључак. Затим следе: *Index locorum* и *Библиографија* (109 библиографских јединица).

Рад уз то садржи формално прописане сегменте (резиме и кључне речи на српском и енглеском, биографија аутора, изјаве о ауторству, о истоветности штампане и електронске верзије, о дигиталном репозиторијуму УБ).

Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања ове дисертације је анализа односа Римљана према Грцима и античкој грчкој култури у делима Марка Тулија Цицерона, који је, директно или индиректно, у свом обимном и разнородном опусу (политичке и судске беседе, реторски и филозофски списи, као и у приватна писма) износио своје ставове о Грцима и њиховој култури. Кандидаткиња је за предмет анализе одабрала опус аутора кога краси широко образовање и интересовање за грчку културу, и који је живео у време када је грчки утицај у Риму био на врхунцу. Тако је покушала да истражи сложене и често опречне ставове према Грцима и грчкој култури које је испољавао сам Цицерон али, у његовом опусу посредно видљиво, и владајућа и интелектуална римска елита, као и обичан свет.

Термини на којима је базирано ово истраживање су етноним *Graecus*, употребљен као именица, присвојни придев и њему припадајући топоним *Graecia*, као и топоними *Athenae*, *Sparta/Lacedaemon* и *Rhodus* са њима одговарајућим присвојним придевима.

У својој раду Марина Андријашевић посветила је значајну пажњу билингвизму као одразу споја двеју култура, будући да је на римском тлу у себи носио дуалност – био је знак престижа међу елитним слојевима, али и језик најнижих друштвених слојева, који су са грчким језиком били у контакту у свакодневној комуникацији.

Истражујући одређене сегменте датог опуса, односно, анализирајући ставове литерарних ликова у Цицероновим реторским и филозофским списима, кандидаткиња је понудила своје одговоре на питање о супротстављању „двеју култура“ унутар једне грчке, која се дијахронијски, већ у Цицероново доба, делила на узорну античку и савремену хеленистичку.

Такође, кандидаткиња је испитала да ли су противљење и подозривост према грчкој култури били симболични, ради потврде и очувања римске културне независности од стране владајуће и интелектуалне елите, или је пак та нетрпељивост имала дубље корене, те је разјаснила и ближе одредила Цицеронове ставове. Напослетку, комплетном анализом предложених термина, Марина Андријашевић покушала је да дâ потпунији увид у Цицероново поимање грчке културе.

Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Кандидаткиња је претпоставила да ће, истражујући сегменте Цицероновог опуса кроз контекстуалну анализу споменутих термина, стећи опште закључке о Цицероновом односу према Грцима и њиховој култури и, општије, о римском односу према грчким утицајима.

Потом, да је Цицерон – државник, адвокат и високи интелектуалац, који се и сам усавршавао у колевци европске цивилизације – репрезентативан и релевантан као извор за истраживање ове теме. Свесна да се не може са сигурношћу тврдити који су ставови о Грцима у беседама његови лични, а које износи као адвокат, Марина Андријашевић је претпоставила да се могу анализирати и поредити са оним изнетим у интимнијој преписци. Кандидаткиња је очекивала да ће анализа показати слојевитост у погледу Цицероновог односа према грчком наслеђу и да ће допринети разумевању грчко-римских односа.

Такође, претпоставила је и да се значајан увид у представљену тему може стећи анализом одломака у којима се експлицитно помињу Грци. Прелиминарним претраживањем дошла је до податка да су горепоменути термини употребљени више од хиљаду пута. Употребу терминâ кандидаткиња је анализирала уколико је била релевантна за тему. На основу значајног броја нађених примера, Марина Андријашевић је претпоставила да ће они чинити подесан материјал за истраживање.

Кратак опис садржаја дисертације

У Уводу (стр. 1–25) кандидаткиња образлаже предмет и циљ истраживања, а потом даје детаљан преглед досадашњих истраживања грчко-римских односа; поставља историјске и културолошке оквире: полази од најранијих контаката Грка и Римљана, затим наводи да ће значајан део рада посветити сложеном и слојевитом односу Цицерона и Римљана према Грцима, грчкој култури и утицају (амбивалентности као обележју тих односа – од отпора Грчким утицајима до филхеленизма). Потом следи поглавље *Преглед употребе термина* (стр. 26–99), у којем су обрађени термини *Rhodus, Sparta* и *Lacedaemon, Athenae, Graecia/Graecus*. Уз сваки пример употребе термина која је релевантна за истраживање кандидаткиња је дала додатна образложења. Такође, на крају потпоглавља, након анализе датог термина, углавном следи кратак закључак. Очекивано, Цицерон је најчешће употребио термине *Athenae* и *Graecia/Graecus* и због обимности материјала Марина Андријашевић их је анализирао у трима засебним одељцима – реторски и филозофски списи, говори и писма. И на крају ових одељака кандидаткиња често даје кратак коментар. У потпоглављу посвећеном најчешће употребљеним терминима *Graecia/Graecus* последњи одељак посвећен је анализи контекста употребе етнонима *Грк* према врсти списка. У трећем поглављу дисертације *Интерпретација ексцерпираниог материјала* (стр. 100–154), дати материјал је у шест потпоглавља и неколико одељака из више углова детаљно протумачен. Кандидаткиња прво тумачи Цицеронову сталну потребу да нагласи разлике између старих и савремених Грка. Класичну грчку културу хвали, али опрезно, како не би умањио значај римског интелектуалног и културног наслеђа. Своје савременике Грке често пореди с њиховим прецима да би показао да су им недорасли. И у следећем потпоглављу *Негативни стереотипи о Грцима* Грци нису вредни хвале и ређају се њихове лоше особине. Увредено је мишљење да су безобзирни, залудни, брбљиви, недоследни, превртљиви, склони ученој испразности... Те особине приписује им и Цицерон, понајвише, очекивано, у беседама, како би остварио одређени циљ. Такође, примећује кандидаткиња, напади на основу етничке припадности адвокату Цицерону нису страни. Потом је детаљно протумачена употреба деминутива *Graeculus* који, захваљујући Цицерону, добија погрдно значење. Амбивалентност Цицероновог односа према Грцима, њиховој култури и утицају на Римљане, кандидаткиња тумачи након анализе одломака из Цицеронових дела и његове биографије, у којима препознаје његово филхеленство. Потврде величања грчке културе понајвише проналази у личној преписци. С друге стране, Марина Андријашевић је, претраживши корпус, закључила да је у позној Републици сем филхеленизма био снажан и антихеленизам, као и да Цицерон у својим беседама вешто користи филхеленизам као средство за политичку инвективу. У

наредном потпоглављу *Поређење Грка и Римљана* углавном се тумаче Цицеронови ставови о Грцима и запајају се варијације у тону и интензитету у зависности од врсте списка (писма), као и од постављеног циља – сврхе и намене самога списка (писма). Амбивалентност Цицеронових ставова о Грцима, грчкој култури и утицају на Римљане темељно и вешто је предочена у потпоглављу *Поређење латинског и грчког језика*. Потом кандидаткиња нуди делимична објашњења контрадикторности и недоследности у Цицероновом ставу према Грцима. Треће поглавље завршава се *Дијахронијским приказом учесталости анализираних термина у Цицероновим делима*, у којем се дају и графички прикази учесталости топонимâ и пертинентних термина. У *Закључку* (стр. 155–160) кандидаткиња прецизно сумира своје резултате и даје нека додатна тумачења. Дисертацију закључују *Index locorum* и *Библиографија* (стр. 161–181). Списак извора и литературе саставом и формом испуњава стандарде који важе за научни рад ове врсте и обима.

Остварени резултати и научни допринос дисертације

Ова дисертација пружила је додатне увиде у однос Римљана према Грцима и грчкој култури, како римске политичке и интелектуалне елите, којој је припадао и Цицерон, тако и нижих слојева. Посматрано са лингвистичке тачке, допринела је проучавању билингвизма у последњем периоду Републике. Такође, научна тежина и релевантност остварене су тако што је детаљна анализа датих термина дала нови увид у језичке регистре у Цицероновим беседама, филозофским списима и преписци, поготово оној најинтимнијој. У ширем смислу, научни допринос ове дисертације је употпуњење знања о Цицероновој личности кроз његов однос према Грцима и њиховој култури.

Закључак

Докторска дисертација Марине Андријашевић „Однос Римљана према Грцима и грчкој култури у Цицероновим делима: контекстуална анализа етнонима *Грк* и пертинентних термина” у свему је урађена према одобреној пријави и испуњава све формалне, садржинске и квалитативне услове постављене нормативним актима и академским обичајима Филозофског факултета и Универзитета у Београду.

Дисертација је оригинално и самостално научно дело, те пружа несумњив научни допринос и чини одређени помак у односу на досадашња истраживања теме. Кандидаткиња је показала завидну научну зрелост, познавање методологије компаративне филолошке

анализе, владање секундарном литературом, смисао за препознавање научних проблема и њихово решавање. Стога Комисија једногласно даје позитивну оцену и констатује да овај рад испуњава нормативе за докторску дисертацију, па предлаже Наставно-научном већу да одобри јавну одбрану.

У Београду, 7. априла 2021.

Чланови стручне комисије за преглед и
оцену дисертације

др Борис Пендељ,
ванредни професор (ментор)

др Војин Недељковић,
редовни професор

др Драгана Димитријевић,
ванредни професор

др Сандра Шћепановић,
доцент